

Duczon Szende:

Libanon gazdasági újjáépítése – Hariri öröksége

Úgy tűnik a cédrusok földjén már sosem nyugszanak a fegyverek, nap mint nap összecsapásokról lehet hallani a libanoni-izraeli határ mentén. A fegyverek végtelen, szűnni nem akaró zajában már képtelenség eldönteni, hogy ki adta le az első lövést, és ki válaszolt rá. 1975. április 13-án, Kelet-Bejrút Ain al-Rumanieh negyedében, hasonló azonosítatlan lövöldözés 15 évig tartó polgárháborúba torkollott. Az ország 1990-re romokban hevert, az egykor modern, a „Kelet Svájcaként” emlegetett Bejrútra alig lehetett ráismerni a polgárháború végén. A hosszan elhúzódó háború tovább mélyítette a felszínen már régóta meglévő sebeket. Nemcsak az ország gazdaságát, infrastruktúráját, hanem magát a libanoni nemzetet is újjá kellett építeni, feloldani a háború okozta traumákat, hogy elkezdhessék építeni a jövőt.

Tanulmányomban öt fejezeten keresztül szeretnék áttekintést adni Libanon gazdasági újjáépítéséről, kiemelve annak főbb területeit és szereplőit, továbbá kitérni az ország gazdasági újjáépítésében kulcsszerepet játszó Rafiq al-Hariri tevékenységére, reformprogramjára, miniszterelnöksége alatt kibontakozó gazdasági korrupcióra, amely tulajdonképpen elválaszthatatlan az újjáépítés folyamatától.

Az első fejezetben ismertetem Libanon gazdasági fellendülését és a régió gazdaságában játszott jelentőségét, majd ezt követően a polgárháború okozta mély gazdasági visszaesést. A második fejezetben az újjáépítés intézményeire, illetve a főbb gazdasági beruházásokra helyezem a hangsúlyt, majd ezt a harmadik fejezetben, Hariri miniszterelnöksége alatt kibontakozó gazdasági konszolidáció tárgyalásával folytatom. A negyedik fejezetben a már említett, mindent átszövő gazdasági korrupciót vizsgálom, amely végigkísérte Rafiq al-Hariri miniszterelnökségét, az általa irányított gazdasági újjáépítés szerves része lett. A tanulmányt

* Duczon Szende 2005-ben diplomázott a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok – Külügyi Foszakirányán. Ezt követően felvételt nyert a Külügyminisztérium 9 hónapos gyakornoki programjába. Az Emberi Jogi és Európai Szervezetek Főosztály európa tanácsi referenseként elsősorban a multilaterális diplomácia területén szerzett tapasztalatokat. Jelenleg az EADS Secure Networks alkalmazottja. Nemzetközi Kapcsolatok szakos tanulmányai során elsősorban a közel-keleti régióval foglalkozott, kutatási területe Libanonra koncentrálódik, kiemelve a gazdasági újjáépítés folyamatát.

egy összegző résszel zárom, melyben kiemelem az újjáépítés során elért eredményeket, valamint a továbbra is meghatározó gazdasági problémákat.

Libanon gazdasági tündöklése és hanyatlása

Libanon gyors és látványos gazdasági fejlődését az 1956 és 1967 közötti időszakban elsősorban a közel-keleti konfliktustól való távolmaradásának köszönhetette. Libanon nem vett részt, nem avatkozott be katonailag a palesztin-izraeli konfliktusba, így viszonylagos stabilitást élvezhetett mind nemzetközi, mind belpolitikai téren.

Libanon gazdasági fellendülése hagyományosan liberális kereskedelmi szemléletére vezethető vissza. Mint kis, nyitott gazdaság, geostratégiaiilag fontos tényezővé vált a régió átmenő kereskedelmének lebonyolításában, mintegy „kapuként” szolgált a Nyugat-dominálta Mediterrán-régió kereskedelmében. A természeti erőforrások szűkössége következtében Libanon egész gazdasága a szolgáltató szektorra épült: turizmusból, átmenő kereskedelemről, vámokból, pénzügyi szolgáltatásokból és a diaszpóra hazautalásaiból befolyó jövedelem kompenzálta az exportbevételnél gyakran ötször nagyobb importkiadások miatt keletkezett folyó fizetési mérleg hiányt. Összességében elmondható: a szolgáltató szektor adta a GDP háromnegyed részét, a gazdasági növekedés előfeltétele pedig a mindenkor külföldi tőkeberuházás volt.¹

Az Öböl-menti olajkitermelő országok az 1973-as olajáremelést követően megnövekedett bevételeiket gyakran fektették libanoni bankokba, illetve használták az országot az arab országok és a nyugati országok közötti átmenő kereskedelem és pénzügyi tranzakciók lebonyolítására. A libanoni bankok és pénzintézmények jól jövedelmező részvényportfóliókat árultak, melyekbe szívesen fektettek be mind az arab, mind a nyugat-európai és amerikai bankárok.²

Amíg 1966-ban az egy főre jutó GDP 560 dollár volt, addig ez 1973-ra 1023 dollárra nőtt, ezzel Libanon a régió egyik legsikeresebb országává válhatott, amelyek közül GDP tekintetében csupán Izrael, Ciprus és néhány olajtermelő ország teljesített jobban.

A külföldi beruházások zöme a fővárosban koncentrálódott, és ez az ország többi régiójához képest, jelentős életszínvonalbeli különbséget eredményezett, a beruházások hatása

¹ A gazdasági növekedés átlagos évi üteme, az 1950-es és 1960-as években, elérte a 7%-ot. (Hassan Krayem: The Lebanese civil war and the Taif Agreement, American University of Beirut ddc.aub.edu.lb/projects/pspa/conflict-resolution.html)

² Civil War and Partial Recovery, 1974-82, Country Studies: Lebanon, The Library of Congress, 1998. countrystudies.us/libanon/69.htm

így régióként és közösségként egyenetlen volt. Az 1970-es évekre a bankszektor fejlesztése mellett jelentős építkezési beruházásokat valósítottak meg, a városokat nyugati mintára modernizálták, fejlett infrastruktúrát, elsősorban úthálózatot, modern kikötőket és vasúthálózatot építettek ki.

2. táblázat. A GDP és a foglalkoztatottság szektoronkénti százalékos megoszlása (1970)

	A GDP %-ban	A foglalkoztatottság megoszlása
Mezőgazdaság	9,2	18,9
Feldolgozóipar	13,6	17,8
Építőipar	4,5	6,5
Szolgáltatások	72,7	56,3
<i>Közlekedés és közművek</i>	10,5	8,1
<i>Kereskedelem</i>	31,4	17
<i>Pénzügyi szolg.</i>	3,4	3,4
<i>Ingatlan szolg.</i>	8,8	n.a.
<i>Egyéb szolg.</i>	9,9	20,3
<i>Államigazgatás</i>	8,7	7,5
Összesen	100	100

Forrás: Stanley Fischer (1993): The economics of Middle East peace: views from the region In: Amer Bisat – Mohammad L. Hammour: Economic prospects for a post-war Lebanon, MIT Press, Cambridge

A 2. számú táblázat is jól mutatja a szolgáltatási szektor túlsúlyát a gazdaságban, 1970-ben e szektor a GDP 72,7%-át adta, a foglalkoztatottak több mint fele ebben a szektorban dolgozott.³ Az urbanizáció növekedése, valamint a gazdaság szolgáltató szektorának túlsúlya teljesen visszaszorította a mezőgazdaságot, amelytől az ország 45%-a függött, viszont a GDP-nek csupán a 15%-t adta.⁴ Az agrárszektor csökkenő szerepe szintén hozzájárult a nagymértékű síita migrációhoz, amelynek következtében Bejrút peremvidékei árnyékvárossá alakultak.

A polgárháború kitörésével az ország elvesztette az addig főleg a belpolitikai erők kiegyensúlyozottságán nyugvó gazdasági növekedési feltételeit. Az összeomló központi ellenőrzés következtében az egyes területeket a fegyveres milíciák uralták, a kormány nem tudta előteremteni a költségvetés bevételeit, többek között nem tudta beszedni az adókat. A költségvetési deficit mellett hatalmas problémát jelentett a megnövekedett infláció, mely az

³ Stanley Fischer : The economics of Middle East peace: views from the region In: Amer Bisat – Mohammad L. Hammour: Economic prospects for a post-war Lebanon, MIT Press, Cambridge, 1993

ország hitelvesztéséhez vezetett a nemzetközi pénzügyi piacokon. A gyengülő libanoni valutát egyre inkább a dollár váltotta fel, ez viszont további tőkekimenekítéssel járt. A központi ellenőrzés visszaesésével nagy méretet öltött a feketegazdaság, az illegális fegyver kereskedelem, a csempészet, a hasistermesztés a Hermel-hegység vidékén, illetve a Bekaa-völgyben, amely jövedelmezősége miatt teljesen visszaszorította a gabonatermesztést.⁵

A polgárháború kitörésekor a bankszektor megőrizte vezető szerepét a gazdaságban, az 1970-es évek folyamán további öt bankot nyitottak Libanonban. A központi bank az 1975-ös szinten tartotta az arany- és devizatartalékot, ezáltal eleinte meg tudta őrizni a hazai valuta értékállóságát, illetve a folyó fizetési mérleg többletét. Ugyanakkor a libanoni pénzügyi rendszer a destabilizálódó gazdaság eredményeképpen, egyre inkább elvesztette a közel-keleti térségben betöltött központi szerepét, az Öböl-menti feltörekvő országok bankjai által nyújtott hasonló szolgáltatások miatt már egyre kevésbé volt szükség a libanoni bankrendszer közvetítésére a Nyugat és az arab világ országai között

Az 1982-es izraeli invázió a hanyatló gazdaságot az 1980-as évek közepére az összeomlás szélére juttatta. A precíziós bombázások tönkretették Libanon infrastruktúrájának nagy részét - úthálózatot, hidakat, olajfinomítókat, elektromos áramfejlesztőket romboltak le -, elsősorban a főváros gazdasági ellátásának megbénítása volt a céljuk.

Az 1980-as évek elejére teljesen összeomlott az állami irányítás, a központi kormányzat már csupán az ország területének 10 százalékát ellenőrizte, ezzel egyidőben megfigyelhető a GDP folyamatos zuhanása: 1975-ben a GDP 30%-kal esett, majd további 40%-kal 1976 során, 1985-re pedig elérte a mindenkori mélypontját.⁶ 1984-re összeomlott a libanoni pénzügyi rendszer, a Libanoni Lírát kemény valuták váltották fel, a legkeresettebb a dollár volt.⁷ A külföldi bankok pedig minél hamarabb meg akartak szabadulni a leértékelődő részvényektől, ezáltal még inkább növelve az ország eladósodottságát. A Világbank becslése szerint, a polgárháború okozta környezeti és gazdasági károk összege évente 300 millió dollárt tett ki,⁸ az infrastrukturális kár az 1975-1990 közötti időszakban elérte a 30 milliárd dollárt.

⁴ Elizabeth Picard: *The Lebanese Shi'a and political violence*, UN Research Institute for Social Development, Geneva, 1993

⁵ A szíriai felügyelet alatt végzett hasistermesztés, megnövekedett az 1976-1988 közötti időszakban, amelyből a milíciák hatalmas bevételre tettek szert. Amikor 1990-ben, nemzetközi nyomásra Szíria betiltatta a termesztést, a földművelők elhagyták a területet, hiszen a gabonatermesztés csak jóval szerényebb bevételhez juttatta volna őket, és versenyképességük is romlott, az olcsó szíriai, importált termékekkel szemben. /Elizabeth Picard (2000): *War, institutions, and social change in the Middle East*, Berkley University of California Press/

⁶ Yusif al-Khalil: *Economic developments in Lebanon since 1982*, The Lebanese Center for Policy Studies, www.lcps-lebanon.org/pub/breview/br3/ykhalil3

⁷ A hazai valuta leértékelődése hiperinflációs folyamatot indított el, míg a Libanoni Lira árfolyama a dollárral szemben 1975-ben 2 volt, ez 1985-re 50-re nőtt, majd 1987-re 500-ra, 1990-re pedig, 1500-ra.

⁸ www.cedarland.org/sitrep.html

A hatalmas társadalmi és gazdasági veszteségekkel járó polgárháborúnak végül nem voltak győztesei. Az 1989-ben megkötött, a háborút lezáró Taif Egyezmény⁹ ugyan véget vetett a polgárháborúnak, de nem teremtette meg a stabilitás gazdasági és társadalmi feltételeit.

Újjáépítés az alapoktól – főbb intézmények és beruházások

Libanon gazdasági újjáépítésének intézményi hátterét már a polgárháborús időszak alatt elkezdték kiépíteni, az 1977-ben létrehozott Fejlesztési és Újjáépítési Tanács (Council for Development and Reconstruction – CDR) elsősorban az ország alapvető infrastruktúrájának és szociális ellátásának helyreállítására koncentrált, ezen kívül részt vett az egészségügy, oktatás, vízgazdálkodás, telekommunikációs szektor, valamint a közlekedés fejlesztésében.

A CDR, mint az ország gazdasági újjáépítésének kulcsintézménye, szorosan összefonódott a gazdasági korrupció fogalmával, amely mint később látjuk, végigkíséri az újjáépítés folyamatát. A CDR tevékenységét a Miniszteri Tanács ellenőrzi, jelentéseit a miniszterelnöknek teszi, a programok kivitelezésében pedig szorosan együttműködik a Pénzügyminisztériummal. Legfontosabb feladata a fejlesztési programok tervezése, a külföldi beruházások koordinálása, finanszírozásának megszervezése, végül a versenyjogi törvényeknek megfelelő tendereztetése.

Az újjáépítési programok finanszírozását vegyes rendszerben hajtják végre,¹⁰ egyrészt belső finanszírozás révén, - amely legtöbbször az önrészt takarja, főleg a Nemzeti Bank devizatartalékainak felhasználásával, kamatozó kincstárjegyek kibocsátásával, illetve a külföldön élő libanoniak hazautalásaiból, másrészt külső finanszírozás révén, a nemzetközi pénzügyi piacokon történő hitelfelvétellel dollárban denominált kincstárjegyek révén, Euro-kötvények kibocsátásával, külföldi segélyekkel és kedvezményes hitelekkel, kereskedelmi kölcsönökkel, valamint a külföldiek magánberuházása révén.

A rehabilitáció első lépéseként 1991-ben, a CDR irányításával elindították a 3 milliárd USD költségvetésű, 133 projectet magába foglaló Nemzeti Újjáépítési Szükségprogramot (National Emergency Reconstruction Programme - NERP), amely a polgárháború során legnagyobb kárt szenvedett területeket célozta meg, így a víz-és áramszolgáltatás biztosítását országszerte, illetve a közlekedés főbb útvonalainak helyreállítását.

⁹ A különböző politikai szereplők kompromisszumos egyezsége következtében az elnöki rendszert egy erős, Miniszteri Tanácsra épülő kormányzati rendszer váltotta fel, egyenlő képviseleti arányt és politikai hatalmat biztosítva a keresztények és muszlimok számára. Ezzel egy konszenzusos döntéshozatalon alapuló rendszert hoztak létre, amely viszont újratermelte a korrupció és önérdékkövetés politikáját.

¹⁰ Council for Development and Reconstruction, www.cdr.gov.lb/cdr96/english96/fstrategy.htm

Hariri miniszterelnök 1992-es kormányra kerülését követően stabilizálódott a belpolitikai helyzet, erősödött a külföldi befektetők bizalma Libanon gazdasági fellendülésében, ezáltal jelentős felajánlások érkeztek Libanon számára a donor országoktól. A finanszírozásához jelentős külföldi pénzügyi segílyre és hitelre is szükség volt, ennek feltételeként elsősorban Libanonnak számos fiskális és monetáris reformot kellett végrehajtania a Világbank irányításával: a kormányzati kiadásokat szigorú állami ellenőrzés alá kellett vonnia, csökkentenie kellett a költségvetési deficitet és mérsékelni az államadósságot.

E pénzügyi támogatás segítségével a rövid távú NERP programot továbbfejleszthették, 1993-ban elindították a 10 éves távlatú, 20 milliárd USD költségvetésű „Horizon 2000” programot az 1993-2003 közötti időszak lefedésére.

3. Táblázat. A Horizon 2000 program finanszírozási tervezete

	1995-2000		2001-2007		Összes	
	Milliárd USD	%	Milliárd USD	%	Milliárd USD	%
Külföldi segílyek	0,3	2,2	0,0	0,0	0,3	1,0
Külföldi kölcsönök	8,2	61,2	3,0	17,0	11,2	36,1
Belföldi kölcsönök	4,7	35,1	2,5	14,2	7,2	23,2
Költségvetési többlet	0,2	1,5	12,1	68,8	12,3	39,7
Összesen	13,4	100,0	17,6	100,0	31,0	100,0

Forrás: John Wetter: Public investment planning and progress In: Sena Eken – Thomas Helbling: Back to the future, post-war reconstruction and stabilization in Lebanon, IMF Occasional Paper, Washington D.C., 1999

A célkitűzéseiben komplexebb Horizon 2000 program első fázisában az áramszolgáltatás helyreállításán, a telekommunikációs szektor és az oktatás fejlesztésén, továbbá a különböző közösségek közötti párbeszéd erősítésén volt a hangsúly. Második fázisban sor került a víz-és hulladékgazdálkodás, a közlekedés, a termelő ágazatok, valamint az állami apparátus (honvédelem, államigazgatás) fejlesztésére (a Horizon 2000 program finanszírozásának szektorális megoszlását lásd a függelékben).

A program külföldi finanszírozásának megoszlásából jól látható a Világbank elkötelezettsége Libanon segílyezése iránt, összességében pedig az arab országok és fejlesztési szervezetek járulnak hozzá a legnagyobb mértékben Libanon újjáépítéséhez.

4. Táblázat. A Horizon 2000 program hivatalos külföldi finanszírozói, 1997

	Millió USD	%
Világbank	598,3	14,9
Arab Gazdasági és Szociális Fejlesztési Alap	503,6	12,6
Európai Befektetési Bank	499,8	12,5
Olaszország	340,1	8,5
Franciaország	272,9	6,8
Szaudi Fejlesztési Alap	230,0	5,7
Kuvaiti Arab Fejlesztési Alap	229,1	5,7
Iszlám Fejlesztési Bank	176,6	4,4
Európai Unió Bizottsága	170,3	4,3
Szaúd-Arábia	160,1	4,0
Japán	111,2	2,8
Spanyolország	105,0	2,6
Németország	77,3	1,9
Kuvait	44,3	1,1
ENSZ Titkárság	43,0	1,1
Mediterrán Környezeti Technikai Fejlesztési Program	34,2	0,9
Nemzetközi Mezőgazdasági Fejlesztési Alap	30,8	0,8
Abu Dhabi Fejlesztési Alap	25,0	0,6
OPEC Nemzetközi Fejlesztési Alap	24,2	0,6
Oman	15,0	0,4
Kína	6,0	0,1
Egyesült Arab Emirátusok	5,0	0,1
Conseil Regional d'Ile de France	1,7	0,0
Qatar	1,0	0,0
Kereskedelmi bankok	297,8	7,4
Összesen	4003,7	100,0

Forrás: John Wetter: Public investment palnning and progress In: Sena Eken – Thomas Helbling: Back to the future, post-war reconstruction and stabilization in Lebanon, IMF Occasional Paper, Washington D.C., 1999

A Hariri-kormány eredményes diplomáciai körútja révén, az 1996-os első, „Libanon barátai” elnevezésű konferenciára építve, sikerült felsorakoztatnia a nemzetközi közösséget

ország újjáépítése mellett. 2001 februárjában, Párizsban¹¹ elsősorban Franciaország, a Világbank és az Európai Beruházási Bank kezdeményezésére nemzetközi donor konferenciát hívtak össze. Hariri kormánya célul tűzte ki a gazdaság megreformálását a nemzetközi segítség fejében, mint például az adórendszer modernizálása vagy a pénzügyi szektor stabilizálása. A nemzetközi résztvevők összesen 500 millió eurót szavaztak meg Libanon gazdaságának fejlesztésére.¹²

2002 novemberében sor kerülhetett a „Libanon barátai” elnevezésű, második párizsi donor konferenciára.¹³ A Hariri miniszterelnök és Jacques Chirac francia elnök közötti eredményes tárgyalások következtében, 18 donor ország és 8 nemzetközi pénzintézet vett részt a konferencián, melynek témája Libanon addigra már 30 milliárd dollárt, a GDP 180%-át is elérő adósságterhének csökkentése volt. A segélyező országok ezúttal 4,3 milliárd dolláros felajánlást tettek, ennek nagy részét a régi, magas kamatozású hitelek lecserélésére szánták, a fennmaradó részt fejlesztési projektekre folyósították. A konferenciát követően a libanoni kereskedelmi bankok is hozzájárultak az adósságállomány csökkentéséhez: két éves lejáratú zéró-kamatozású állampapírokat vásároltak a Kincstártól, 4 milliárd dollár értékben.

Eközben Hariri kormánya folytatta a megszorító gazdaságpolitikai reformokat, hogy teljesítsék a donor országok által elvárt stabilizációs csomag végrehajtását. Az adósságteher csökkentése érdekében növelték az ország deviza adósságát a belföldi valutában történő eladósodással szemben, valamint kiszélesítették az adóalapot, a közszféra kiadásait pedig csökkentették

A gazdasági újjáépítéshez szükséges pénzügyi források előteremtésében meghatározó volt az ország mindenkori tőkevonzó képessége. A beruházásösztönző politika ezért nagy hangsúlyt kapott az egyes kormányok gazdaságpolitikájában, törekedtek minél több hazai és külföldi befektető számára vonzóvá tenni a libanoni gazdasági újjáépítés kínálta beruházási lehetőségeket. Ennek érdekében a CDR mellett az állam már 1994-ben létrehozta a Libanoni Beruházásfejlesztési Hatóságot (Investment Development Authority of Lebanon - IDAL), amely szintén a Miniszteri Tanács fennhatósága alatt a kormány befektetési tanácsadójaként is funkcionál, továbbá beruházási és cégalapítási engedélyek adminisztratív ügyintézését is ellátja. Legfontosabb feladata elősegíteni Libanon régióbeli pénzügyi és kereskedelmi felemelkedését, ennek érdekében következetes országimázs kampánnyal népszerűsíti Libanont,

¹¹ A konferencia keretében 500 millió Eurós (458 millió USD) felajánlást szavaztak meg Libanon számára, amelynek 30%-a tisztán segély, a fennmaradó részt pedig hosszú távú kedvezményes hitelek formájában folyósították. Europa World Year Book www.europaworld.com

¹² Rafiq al-Hariri hivatalos honlapja <http://www.rhariri.com/general.aspx?pagecontent=biography>

¹³ www.arabfinance.com/AFEducation/AFEducation.asp?C=15&T=138

folyamatosan kapcsolatot tart fenn a befektető vállalatokkal, azokat megfelelő üzleti, jogi, vagy bármilyen más információval ellátja, amelyek segítik a beruházási projektek megvalósulását.

A különböző libanoni gazdasági szektorokba – turizmus, mezőgazdaság, ipar, ITC (Information, Technology and Communication) szektor – történő befektetés népszerűsítésére, ösztönzők egész rendszerét dolgozták ki. A polgárháború során felerősödött régióbeli gazdasági különbségek csökkentésére az IDAL az egyes területek közötti kiegyensúlyozott fejlesztésre helyezi a hangsúlyt, ennek érdekében az egész országot három kiemelt fejlesztési övezetre, zónára osztotta.¹⁴ Az „A” zóna Bejrút régiója, illetve Libanon Földközi-tenger menti partvidéke, elsősorban a turizmushoz és tengeri kereskedelemhez kapcsolódó befektetéseket ösztönzi, továbbá jövedelemadó alóli két éves mentességet garantál az e régióba beruházó vállalatoknak. A Libanoni-hegység és Zahle vidékét magába foglaló „B” zónában a turizmushoz kapcsolódó befektetőknek szintén számos kedvezményt biztosít a kormány, többek között a munkavállalói engedély alóli mentességet, a jövedelemadó alóli két éves mentességet, valamint öt éves időtartamra további adókedvezményeket.

A legnagyobb kiterjedésű „C” zóna, magába foglalja Libanon észak-keleti részét, a Bekaa-völgyet, Dél-Libanont, illetve Marjayoun vidékét. E régiókba elsősorban az ITC szektorba történő beruházásokat ösztönzik, a befektetők a „B” zónához hasonló kedvezményekkel számolhatnak azzal a különbséggel, hogy az adókedvezmények időtartama ebben a régióban tíz év.¹⁵

A Libanonba irányuló működőtőke (lásd a 2. számú függelékben) elsősorban a beruházásintenzív szektorokat célozta meg, így a turizmust, a mezőgazdaságot (zöldség, gyümölcs, dohány, bor és kertészet), az ipart (ékszer- és ruhagyártás), a pénzügyi szektort (biztosítás, üzleti tanácsadás), valamint az ITC szektort (szoftver-fejlesztés, irodai háttérmunkák).

A működőtőke-beáramlás az 1980-as évek közepétől folyamatosan növekedett, majd a polgárháború lezárulásával ugrásszerű emelkedés figyelhető meg. A külföldi beruházások nagy része az ingatlan- és építőipari szektorba áramlott, a legtöbb koncessziót a francia, olasz, német és angol cégek kapták.¹⁶ A működőtőke-áramlást nagymértékben elősegítette a 2000 májusában megszavazott privatizációs törvény, melynek révén elkezdték a telekommunikációs szektor, az elektromos művek és a vízművek privatizálását hazai és külföldi befektetők bevonásával.

¹⁴ Investment Development Authority of Lebanon, <http://www.idal.com.lb/OurProfile.aspx?ID=80>

¹⁵ Tax Incentives and Foreign Direct Investment – A global survey, UNCTAD, ASIT Advisory Studies No. 16, Geneva, 2000

Az állami intézményeken kívül számos magánvállalkozás és beruházás szerveződött a gazdasági újjáépítés folyamatának támogatására, kiépítésére. Libanon egyik legjelentősebb fejlesztési és újjáépítési, vegyes tulajdonú vállalatát a Solidere S.A.L. -t (Societe Libanaise pour le Developpement et la Reconstruction) 1994 májusában, 1,82 milliárd USD alaptőkével alapították Bejrút központi negyedének helyreállítására.¹⁷

A tulajdonképpen Hariri kizárólagos érdekeltségeként működő magánvállalkozás jól szemlélteti az állami és a privát szféra közötti határok elmosódását, hiszen a Solidere és a CDR viszonyrendszere átláthatatlan volt, teret engedve ezáltal a gazdasági és hivatali korrupciónak. Vitathatatlan ugyanakkor a Solidere érdeme a központi negyed újjáépítésében és a jelentős beruházások megvalósulásában. Az 1992-ben kidolgozott városterv, a „Master Plan” fő elemeit a központi negyed teljes infrastrukturális helyreállítása, középületek újratervezése, ingatlanbefektetések ösztönzése, parkosított területek növelése, a régészeti és történelmi emlékek megőrzése, restaurálása képezte. A part menti szakaszokon kibővítették Bejrút területét a tenger felé, így az óvárost 73 hektárral növelték meg.¹⁸

Az 1994-es megállapodás értelmében, a Solidere névleg átadta ezen infrastruktúrák működtetését a CDR-nek mint az állam képviselőjének, azok menedzselését azonban továbbra is ők látják majd el. A beruházásokhoz szükséges tőkét elsősorban az értéktőzsdéken (Bejrúti, Londoni és a Kuvaiti Értéktőzsdén) jegyzett részvényeiből, valamint az egyes vegyes vállalatokkal való társulása révén szerzi. A Solidere befektetései jelentős arányban vannak jelen a libanoni pénzügyi piacon, a vállalat mindenkori Bejrúti Értéktőzsde indexe nagymértékben meghatározza Libanon tőkepiacának teljesítményét.

Bejrút másik jelentős, városfejlesztési feladatokra 1995-ben létrehozott ügynöksége az Elyssar. A Hariri és a parlament elnöke, a síita Nabih Berri által irányított állami vállalat a főváros dél-nyugati külvárosi régiójának rehabilitációját végzi. Ebben a városrészben él a lakosság túlnyomó többsége. Az ügynökség az infrastrukturális fejlesztések (úthálózat, közművek) mellett számos szolgáltatást is biztosít, mint otthonteremtés, oktató-kutató parkot, szabadidőparkot, bevásárló-negyedek kiépítését, idegenforgalmi-turisztikai szolgáltatásokat. A program megvalósítása során az egyik legnagyobb kihívást az e régió szegényebb negyedeinek

¹⁶ A Külföldi működőtőke-befektetés alakulását lásd a 2. számú függelékben

¹⁷ A Hariri által alapított vállalat egyben legnagyobb részvényese maga a miniszterelnök volt, ezáltal okot adott a „hivatali összeférhetetlenség” kritikájára. www.solidere.com/solidere/pdf/intro03.pdf

¹⁸ A 298 millió dolláros beruházást igénylő „Beirut Waterfront District” projectet a Solidere elsősorban hosszú távú hitelek felvételével finanszírozza. www.solidere.com/solidere/pdf/brochure_masterplan.pdf

illegálisan letelepedett lakosságának megfelelő elhelyezése jelenti. Az ügynökség kormányzati támogatással új építésű, alacsony költségű házakba szeretné letelepíteni az itt élőket.¹⁹

A síita lakosságú, korábban Izrael által megszállt Dél-Libanon újjáépítése Nabih Berri felügyelete alatt zajlott, intézményi hátterét pedig a Council of the South állami szervezet biztosította. E stratégiailag fontos terület egyfajta ütközőzónaként funkcionált Libanon, Szíria és Izrael között, a síita lakosság nevében fellépő Nabih Berri pedig sokáig élvezhette a szíriaiak támogatását, garantálva ezzel a befektetési biztonságát.

A keresztények és drúzok lakta Libanoni hegység régiójának újjáépítéséért és az elűzött lakosok visszatelepítéséért a drúz Walid Dzsumblatt, menekültügyi miniszterelnök felelt. E terület heves harcok színtere volt a polgárháború alatt, a keresztény és drúz lakosság közötti ellentét a mai napig is érezhető. Dzsumblatt kijelölése után pedig csak fokozódott az ellentét, amelyet tovább szított az ellene felhozott hűtlen kezelés és korrupció vádja.²⁰

Gazdasági konszolidáció és reformprogram

Az újjáépítés sikerét és a külföldi működőtőke-beáramlás növekedését nagymértékben segítette Libanon hagyományosan stabil és fejlett bankrendszere. A jól szabályozott banktitok-törvény,²¹ a betéteseket védő állami garanciaintézet,²² valamint a tőke és a külföldi valuta szabad áramlását elősegítő rendszere mind hozzájárulnak a bankszektor jövedelmezőségéhez és gazdaságon belüli meghatározó szerepéhez. A polgárháborút követő helyreállítás részeként 1993-ban sor került a bankkonszolidációra, ez megnövelte a bankbetétek arányát az 1992-es 6,5 milliárd dolláros szintről, 1999-re 33,9 milliárd dollárra.²³ Ezen felül 1996-tól a libanoni bankok hozzáférése a nemzetközi pénzügyi piacokhoz egyre teljesebbé vált.

2000-re, az addigi lassuló gazdasági növekedési ütem stagnálásba váltott, egyre súlyosabb makroökonómiai egyensúlytalanságok jelentkeztek. Nőtt a költségvetési deficit és az államadósság, illetve romlott a gazdaság versenyképessége. 2001-től lassú reál GDP- növekedés figyelhető meg, a növekedés üteme 2003-ra elérte a 3%-ot, a költségvetési deficit pedig 9%-

¹⁹ Az itt élő lakosság többségében síita. Berri, aki a síita Amal párt vezetője, a szintén síita Hezbollah-val összefogva megakadályozta Hariri privatizációs terveit ezekben a kerületekben, így az újjáépítés továbbra is az Elyssar állami ügynökség felügyelete alatt folyt, annak ellenére hogy működtetése nem volt gazdaságos és csak tovább növelte a már addig is túlméretezett állami kiadásokat.

²⁰ Charles Adwan (2001): Post-war profiteering in Lebanon: The story of reconstruction (www.transparency-lebanon.org/Archives/Post-war%20Profiteering.PDF)

²¹ A banktitok törvényt 1956-ban alkották meg, a svájci bankok eljárását véve alapul.

²² A Nemzeti Befektető Garancia Intézetet (National Deposit Guarantee Institution) 1967-ben állították fel.

²³ Embassy of Lebanon, Washington DC www.lebanonembassyus.org/country_lebanon/economy

kalcsökkent az év során.²⁴ A befektetői bizalom a 2002 novemberi Párizs II. donorkonferenciát és a különböző minősítő ügynökségek pozitív véleményét követően ismét erősödött. A The Banker magazin 2002-es felmérése szerint, a kereskedelmi és pénzügyi potenciál mérése alapján, Libanon a világranglista 26., míg a Közel-Kelet és Észak-Afrika régiójában az első helyet foglalta el.²⁵ Régióbeli jó teljesítménye elsősorban a magasan fejlett és jól teljesítő bankrendszernek volt köszönhető.

1993 és 2000 között Libanon nettó adósságállománya mintegy 646%-kal emelkedett, az adósság GDP-hez viszonyított aránya pedig, 168 százalékkal bővült.²⁶ A gazdasági újjáépítés növekvő kiadásai jelentősen megterhelték a költségvetést, az 1992-es pénzügyi válságot követően így további fiskális kiigazításokra volt szükség. Az 1998-as makrogazdasági reformprogram keretében, a hosszú távon fenntartható gazdasági növekedésre fektették a hangsúlyt, ennek érdekében célul tűzték ki az államadósság-dinamika szintjének stabilizálását, a kiadások-bevételek struktúrájának pontosítását, a gazdasági növekedést elősegítő kormányzati kiadások optimalizálását, valamint az adórendszer reformját – az adóalap szélesítését.²⁷

Hariri 2000 októberi kormányra kerülését követően gazdasági reformokat sürgetett, az addigi adóemeléssel ellentétben az adócsökkentést és a vámok mérséklését szorgalmazta, illetve a gazdaság és kereskedelem nagyobb fokú liberalizációját, valamint a széles körű privatizációt tűzte ki célul.

2000. május 31-én a parlament elfogadta a privatizációs törvényt, ezzel megfelelő jogi keretet és szabályozást alakított ki az állami tulajdonú vállalatok magánkézbe adására. Hariri vezetésével felállították továbbá a Privatizációs Legfelsőbb Tanácsot (PLT),²⁸ a privatizációs program tervezésére és végrehajtására. A PLT, együttműködve a Telekommunikációs Minisztériummal 2002 júliusára megalkotta azt a privatizációs törvényt, amelynek keretében végrehajtják a telekommunikációs szektor – a mobil és vezetékes telefonhálózat – tendereztetését. A kormány bevétele csupán e szektorból 7-8 milliárd dollárra becsülhető az elkövetkező évek során, és ez nagymértékben hozzájárulna az államadósság csökkentéséhez.²⁹

²⁴ Lebanese Ministry of Finance, www.finance.gov.lb/main/aboutus/CountryProfile/TheEconomy.htm

²⁵ www.lebinvest.com/2002nws0525.pdf

²⁶ Abeer El-Gazzawi: Lebanon's Financial Crisis: A Recipe for Disaster?, Beirut, Lebanon, June 24, 2002 www.worldpress.org/Mideast/613.cfm

²⁷ Sena Eken – Thomas Helbling: Back to the future, post-war reconstruction and stabilization in Lebanon, IMF Occasional Paper, Washington D.C., 1999

²⁸ Higher Council for Privatization, www.hcp.gov.lb/profile/index.htm

²⁹ Lebanese Ministry of Finance, www.finance.gov.lb/main/abouts/corm_minister.htm

Libanon államadósságának finanszírozására rendezett donor konferenciák, majd a Euro-Med Társulási egyezmény aláírása 2002. június 17-én egyaránt hozzájárultak az országba irányuló külföldi befektetések növekedéséhez. Ennek ellenére 2003 nyarán az államadósság már elérte a GDP 180%-át, valamint hosszú idő óta először a külkereskedelmi mérleg is deficitet mutatott, 2002-ben a hiány 5,3 milliárd, míg 2003-ban 5,6 milliárd dollár volt.

A polgárháborúból örökölt gazdasági traumák - mint a költségvetési deficit és államadósság magas szintje - kiküszöböléséhez további fiskális és monetáris reformokra van szükség. A magas kamatok hosszú távon nem tarthatók fenn sem a dollár, sem a libanoni líra viszonylatában, hiszen az mindig teret adna a spekulációs ügyleteknek. A kamatok mérséklése is hozzájárulhatna a gazdaság dollarizáltságának csökkentéséhez, a magánberuházások ösztönzéséhez. A spekulációs ügyletek kiküszöbölésével pedig elérhető lenne a hosszú távon fenntartható gazdasági növekedés.³⁰ Az adósságcsapda elkerülésére és a gazdasági növekedés újjáélesztéséhez konzisztens gazdaságpolitikára, a költségvetési deficit csökkentésére, valamint a kamatok nemzetközi szinthez való közelítésére van szükség.

Az állami és magánforrások összefonódása Hariri miniszterelnöksége alatt

A szidóni születésű milliárdos karrierjét és hatalmas vagyonát Szaúd-Arábiában alapozta meg az 1969-ben alapított CICONEST építkezési vállalkozással. Hariri hamarosan az egyik legbefolyásosabb üzletemberré vált mind Szaúd-Arábiában, mind Libanonban.³¹ Az elért üzleti sikerei révén kivívta a szaúdi királyi család tiszteletét is, 1978-ban megkapta a szaúdi állampolgárságot. Libanonban az építkezési és könnyűipari vállalkozásai mellett kereskedelmi bankok egész hálózatát építette fel. A polgárháború alatt Hariri, felhasználva az akkorra kiépített kapcsolatait³², többnyire közvetítőként lépett fel a két ország között, 1989-ben pedig személyesen vállalta a házigazda szerepét a háborút lezáró Taifi Egyezmény megkötésénél. A leendő miniszterelnök már a polgárháború alatt is hozzájárult a romokban heverő gazdaság újjáépítéséhez, az Oger Liban nevű építkezési vállalkozásán keresztül Libanon infrastrukturális helyreállításán dolgozott.

1990-től Hariri kitartóan tárgyalt a szíriai adminisztrációval a Bejrút újjáépítése feletti gazdasági irányítás megszerzéséért, így tulajdonképpen a főváros újjáépítésének

³⁰ Sheikh Shahnawaz: Dual labour markets and public debt: an illustration using the Lebanese example, University of Southern California, www.sba.luc.edu/orgs/meea/volume4/article

³¹ A szaúdi Oger majd az Oger International multinacionális vállalatok megalapításával Hariri kiterjesztette tevékenységét a gazdaság kulcsfontosságú szektoraira, mint a: bank, ingatlan, olaj, ipar és telekommunikációs területekre.

szimbólumává vált. 1992-től 1998-ig, majd 2000-től 2004-ig tartó miniszterelnöksége alatt kettős kihívással nézett szembe: a gazdaság újjáépítésével párhuzamosan és attól elválaszthatatlanul kellett véghezvinnie a gazdaság megreformálását. Egyrészt a befektetőknek kedvező gazdasági feltételeket biztosított, ezáltal sikerült bevonna jelentős tőke mennyiséget az országba, másrészt több milliárd dollárnyi hitel felvétellel finanszírozta az egyes újjáépítési projekteket, elindítva egy szinte visszafordíthatatlan folyamatot Libanon eladósodása felé.

A donor országok a pénzügyi támogatás fejében egy konzisztens és átlátható gazdaságpolitika kialakítását várták Libanontól így Hariri kinevezését követően, az újjáépítési tervek hatékony végrehajtása érdekében az állami szektorban azonnal sor került adminisztratív reformok végrehajtására is. A nagyszámú leépítéseket követően párhuzamos intézményeket alakított ki, ahová kulcspozíciókba a saját embereit nevezte ki. Az általa felállított intézményeken keresztül tulajdonképpen szoros ellenőrzés alatt tarthatta elsődleges érdekeltégi területét, a Bejrút központi negyedének újjáépítését végző projekteket.

A miniszterelnök a fennálló politikai rendszerre építve – ahol a hatalom egyensúlyát biztosító konszenzusos döntéshozatali eljárás jegyében a mindenkori három legjelentősebb felekezet (maronita keresztény, szunnita és síita muszlim), a trojka gyakorolta a korábbi miniszteri tanácsi funkciókat – alakította ki az újjáépítés intézményi hátterét. Ezt a hatalommegosztást tulajdonképpen a Taifi Egyezmény is szentesítette, hiszen az alapokat kijelölő 1943-as szerződés csupán szóbeli paktum volt. Az 1990-es megállapodásban figyelembe vették továbbá a megváltozott demográfiai helyzetet, ezért keresztények és muszlimok már egyenlő képviseléssel rendelkeztek a parlamentben.

Miniszterelnöksége alatt jellemző lett az állami feladatok ellátására létrehozott ügynökségek felállítása, megkettőzve ezáltal a funkciókat, növelve az átláthatatlanságot. A gazdaság újjáépítésében a CDR kulcsfontosságú intézményként funkcionál, amely eleinte csak a háború okozta károkat volt hivatott helyreállítani, ám később feladatkörét kiszélesítették, így az egész ország gazdasági újjáépítése felett rendelkezhetett, működése viszont még átláthatatlanabb lett. Hariri teljes ellenőrzéssel bírt az intézmény felett, ennek következtében pedig ellenőrzése alatt tarthatta az egész ország területén folyó, CDR-hez kapcsolódó munkálatokat. A CDR és a Solidere szoros kapcsolata még jobban növelte a miniszterelnök befolyását az újjáépítési projektek felett.³³

³² E kapcsolatai nagymértékben hozzásegítették 1992-ben a miniszterelnöki poszt megszerzéséhez.

³³ A Hariri irányítása alatt álló vállalatok közül legalább három (Oger, Sukleen és a Geneco) kapott különleges megbízási jogokat a gazdasági újjáépítési projektek kivitelezésében.

A Solidere különleges működési jogokat és megbízásokat kapott a CDR-től, állami tevékenységekhez hasonló funkciókat gyakorolt, részvényesei között pedig Haririn kívül más kormánytagok is fellelhetők. A Solidere esetében jól megfigyelhető, hogyan mosódik el a határ az állami és a privátszféra között, amikor az állam elad egy földterületet egy magánvállalkozásnak, amelynek részvényesei tulajdonképpen állami hivatalnokok.³⁴

1998-ra egyre több korrupciós vád érte Haririt, a különböző civil szervezetek és a média³⁵ egyre gyakrabban számolt be a kormány korrupciós ügyeiről. Az újjáépítési projektek finanszírozása miatt megnövekedett államadósság egyre jobban aggasztotta a szír adminisztrációt is, végül nyomásgyakorlásuk következtében Hariri lemondásra kényszerült.³⁶ 1998-tól, Emile Lahoud elnöksége és Szalim al-Hossz kormánya alatt adminisztrációs reformot és korrupcióellenes küzdelmet hirdettek meg, ennek keretében nagyszabású nyomozást indítottak a gazdasági újjáépítésben érdekelt projektek és intézmények körében.

Különösen a Haririhez közeli vállalkozások, így a CRD, a Council of the South, az IDAL és az Ogero kerültek a vizsgálódások középpontjába talán azzal a céllal, hogy politikai riválisai meggyengítsék a „Hariri Birodalomat”. A kampány néhány kisebb letartóztatáson kívül³⁷ azonban nem hozott számottevő eredményt, hiszen a kormány nem vonta be a civil szervezeteket, a korrupcióellenes harchoz nem hozott létre egy széles társadalmi támogató bázist, továbbá maga a korrupcióellenes kampány működése is átláthatatlan volt. Miután 2000-ben al-Hossz lemondásra kényszerült, és ismét Rafik Hariri lett a miniszterelnök, a korrupció elleni kampány teret vesztett.

Hariri gazdaságpolitikájában a korábbi ciklusaihoz híven nem történt változás, továbbra is kiemelt prioritást élvezett az ország gazdasági újjáépítése és az ennek finanszírozására történő nemzetközi tőkebevonás. Hariri az államapparátust a duplájára növelte, a kulcspozíciókban a hozzá hű politikusokkal biztosította politikájának támogatását. Hariri miniszterelnöksége alatt megszilárdított gazdasági korrupció, valamint a hivatalnokok megvásárlása csak tovább mélyítette az ország gazdasági problémáját, távolabb kerülve ezáltal a konszenzuson alapuló valódi reformoktól.

³⁴ Charles Adwan: Corruption in reconstruction: The cost of „National Consensus” in post-war Lebanon , 2003, p. 23 (<http://www.transparency-lebanon.org/Publications/PWR/3.pdf>)

³⁵ A kormányzati szektorban növekvő korrupcióra elsősorban az An-Nahar újság, és a Lebanese Transparency Association társaság hívta fel a közvélemény figyelmét, és indított figyelemfelkeltő kampányokat.

³⁶ Rafiq Hariri: Driving Force Behind Beirut Reconstruction, Voices of America, 2005. február 14. <http://www.voanews.com/english/archive/2005-02/2005-02-14-voa42.cfm?CFID=21350983&CFTOKEN=96164921>

³⁷ Shahe Barsoumian, olajügyi miniszter és munkatársainak letartóztatása.

Hariri ingatag öröksége

Libanon jelenlegi, 40 milliárd USD-t meghaladó államadóságának csak kis részét teszi ki az újjáépítés következtében felhalmozott adósság³⁸, nagy részét valójában az irreálisan magas kamatok visszafizetése, majd az azok visszafizetésére felvett kölcsönök halmozódó kamatai, továbbá az állami adminisztrációt átszövő korrupció és az állami vagyon nem megfelelő kezelése teszi ki.

Az ország gazdasági újjáépítése elválaszthatatlan lett a politikusok önérdékkövető, korrupst magatartásától, sikeres adminisztratív reformot addig viszont nem lehet végrehajtani, amíg a jelenlegi korrupst politikusok vannak kormányon. Az állami és a privátszféra közötti határok elmosódása, az összeférhetetlenség és a belpolitika szereplői közötti érdekek ütközése jelentősen megnehezítik egy konzisztens gazdaságpolitika kiépítését, ezáltal ellehetetlenítik a gazdaság megreformálását, a növekvő államadósság ütemének kontrollálását.

Hariri első miniszterelnöksége alatt a gazdaság látványos fejlődést ért el, az újjáépítési projektek jelentős külföldi tőkebevonással jártak. A beáramló tőkét viszont továbbra is a szolgáltató szektorhoz kapcsolódó ágazatokban fektették be, mint az építkezési és ingatlanszektor, turizmus, bankszektor, így az ország gazdasági újjáépítése szektoronként és régióként egyenetlen volt,³⁹ főleg Bejrút és környékére koncentrált. Hariri elsődleges érdekeltsége, a főváros központi negyede az újjáépítés szimbóluma lett, egyszerre szolgált modellként a gazdasági újjáépítés során, valamint további befektetések ösztönzésére volt hivatott.

2000-re a gazdasági fellendülés stagnálásba váltott át, a megtorpanó közel-keleti békefolyamat negatív hatással volt a Libanonba irányuló befektetésekre. A párizsi donor konferenciákon megígért nemzetközi felajánlások és segélyek közül kevés realizálódott, hiszen a felajánlások gazdaságpolitikai feltételeit Libanon nem tudta teljesíteni. A legsúlyosabb kihívást továbbra is az államadósság növekedési ütemének fenntarthatósága jelenti, és az ehhez társuló költségvetési hiány az állami szektor megreformálásának szükségességét vetíti előre.

³⁸ A becslések szerint 6-7 milliárd USD. www.cggl.org/scripts/opinion.asp?id=50

³⁹ Bár 2004. végétől szemléletváltás figyelhető meg a CDR politikájában, a Miniszteri Tanács új vezetőket delegált a CDR Igazgatósági Tanácsába, ezzel kezdetét vette egyfajta reformfolyamat a CDR korábbi újjáépítési politikájához képest. A fő szempont immár a kiegyensúlyozott regionális fejlesztés lett, a főváros dominanciájával szemben. Az új fejlesztési terv alapján elsősorban három, eddig periferikusan kezelt régiónak adnának elsőbbséget: Tripoli és környéke, Zahle-Chatoura régió, és Nabatiyé vidéke. Az infrastrukturális fejlesztéseken kívül (mint kikötők, vasutak, autópályák, gyorsforgalmi utak építése) a szolgáltatási és ipari szektor erősítését is tervezik.

Egy egységes nemzeti kormány felállítása következetesebb és hitelesebb gazdaságpolitikát vonna maga után, amely végső soron javítaná az ország gazdasági megítélését. A gazdasági növekedés ösztönzése, illetve a költségvetési politika megreformálása érdekében elsősorban politikai párbeszédre van szükség Libanon számos, hagyományos közössége között.

1. számú függelék

A Horizon 2000 program finanszírozásának szektoronkénti megoszlása

Szektorok	Költségek (Millió USD, 1992-es áron)	%
Elektromos áram	1800	17
Oktatás		11
Otthonteremtés	950	9
Csatornázás	825	7
Telekommunikáció	620	6
Egészségügy	600	6
Mezőgazdaság	585	5
Vízellátás	415	4
Ipar	350	3
Magánszektor szolgáltatás	200	2
Kormányzati járulékos költségek	170	2
Olajfinomítók	70	1
Összesen (Milliárd USD)	10,6	100

Forrás: www.idcworld.com/leb1.htm

2. számú függelék

Külföldi működőtőke-befektetés alakulása Libanonban

FDI áramlás (Millió USD)	1985-1995 átlaga	1998	1999	2000	2001	2002
<i>Beáramlás</i>	10	200	25	298	249	257
<i>Kiáramlás</i>	6	-1	5	125	92	74
Az ösztőke arányában						
<i>Beáramlás</i>	0,8	n.a.	7,0	10,0	8,0	n.a.
<i>Kiáramlás</i>	-0,1	n.a.	0,1	4,2	2,9	n.a.
FDI állomány (Millió USD)	1980	1990	1995	2000	2001	2002
<i>Beáramló</i>	20	53	138	1116	1365	1622
<i>Kiáramló</i>	n.a.	49	94	248	340	414
A GDP arányában						
<i>Beáramló</i>	0,5	1,9	n.a.	6,8	8,2	9,4
<i>Kiáramló</i>	n.a.	1,7	n.a.	1,5	2,0	2,4

Forrás: www.unctad.org/sections/dite_dir/docs/wir03_fs.lb.en.pdf